

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Extra Posten.

Måndagen den 4 September 1820.

Anteckningar till Svenska Theaterns Historia *).

I Föreläset till det hittills bekanta äldsta dramatiska försök på Svenska, eller *Tobie Commedia*, tr. i Stockholm, första gången, år 1690, säger Författaren, den om Reformationsverket i vårt Fädernesland högt förtjente Pastorn i Stockholms Storkyrka, Olaus Petri, att redan från den tiden, då Christendomen först inkom här i riket, har man bemödat sig om att "medh Com-

medier om helgha män," gifva exempel till Gudsfruktan och goda seder. Detta yttrande gifver anledning att sluta, det äfven hos oss de, i Europas sydligare länder bekanta *Mysterier* och *Moraliteter*, vid vissa religiösa fester af andeliga och klostertjenare blifvit uppförde. Troligtvis blefva dessa Skådespel extemporerade öfver någon viss del af Bibliska Historien **), hvarföre utaf dem inga minnesmärken återstå, och då de snarare ansågos såsom en del af den offentliga andakten, än såsom en allmän lustbarhet, hafva tidens Häfdatecknare icke om dem lemnat någon beskrifning, af hvilken man skulle kunna sluta till deras beskaffenhet. Det är neml. mycket osafgjordt om man har rättighet, att, under de "Gycklare" och de "gärande Spelmän," hvilka Rim-Krönikan omtalar, — i beskrifningen öfver det Hof, som Konung Birgers son, Hertig Erik, år 1313, höll i Lödese — tänka sig Aktörer och sceniska Konstnärer, hvilka uppförde dramatiska representationer. Dock tyckes epithetet "gärande", genom hvilket dessa slags Spelmän skiljas från Instrumentalister, väl gifva anledning till en sådan förmodan.

*) Författaren af dessa Anmärkningar har redan länge ämnat utgifva en *Theater-Almanach*, och vid densamma bifoga en något lunda fullständig *Svenska Theaterns Historia*, men otaliga svårigheter hafva härvid inträffat, i anseende dertill att inga kända anteckningar i denna väg finnas att tillgå. Han har derföre trots det vara tjenligt, att här meddela de anteckningar han hittills kunnat göra, i hopp att de, hvilka äga en närmare kännedom i ämnet, benäget vilja meddela ytterligare bidrag till Historiens fulländande, på det den framdeles i ett sammanhang må kunna lemnas Allmänheten. Sådane bidrag och rättelser emottagas med all tacksamhet, om de, adresserade till *Utgifvaren af Nya Extra Posten*, inlemnas nti Hr Östergrens Musik- och Bokhandel vid stora Nygatan.

***) Så veta vi, att i synnerhet Christi Pinns Historia, under Fastlagen, i Klostren plägade dramatiskt föreställas, och är det denna omständighet, som gifvit anledning till densammas indelning i Akter.

Efter inträdandet af den schism i Kyrkan, som undanryckte flere af Europas länder den påfliga stolens magt, använde de tyska protestanterne flitigt dramatiska representationer, såsom medel, att inskärpa Reformatorernas läror och framställa de påtviska bruken och handlingarne i ett förhatligare ljus. Verkan af detta medel utblef icke och Olaus Petri, som derpå i Tyskland sett exempel, ville härmed göra ett försök i sitt fädernesland, till hvilken ända han sammanskref sin ofvannämnde *Tobie Commedia*. Om denna någonsin varit uppförd sakna vi alla bestämda underrettelser; dock är det ganska troligt, att den, inom kretsen af Författarens åhörare, till gemensam uppbyggelse, blifvit gifven. I alla fall blef Olaus Petri icke utan efterföljare på den bana han brutit. Med undantag af en onämnd, hvilken dramatiskt framställt både *Josephs* (tr. i Rostock 1601) och *Konung Davids Historia* (tr. i Stockholm 1604), beträddes hans spår af Kyrkoherden i Kindestad, Magister Jacob Rondelitus, som författat en *Tragico-Comœdia*, kallad *Judas Redivivus*, och af Riks-Antiquarien och Pastorn i Fresta, Martin Aschanæus, efter hvilken vi ännu, i Handskrift, äga tvänne dramatiska stycken: *Holofernis och Juditz Historia opå Rïjm, i fem Akter*, samt *Om Menniskiones Skapelse och hennes Fall. Enn lithen Tractat opå Rïjm, agerat*. Om denna sista ut-saga får tagas efter orden, och i den händelsen, om det var denna, som Konung Sigismund, i Upsala den 11 Febr. 1594, lät uppföra, vid ett besök, som hans farbror Hertig Carl hos honom aflade — och hvilken är den första theatraliska representation, som våra Handlingar utmärka, — det är lika så svårt att afgjöra, som om det var något af de redan ofvanföre nämnda stycken, hvilka af Konung Carl IX då och då offentligen blefvo gifna. Att denne Herre verkligen, i den så kallade Ryss-Salen på Kongl. Slottet, lät uppföra Skådespel, det är åtminstone lika så säkert bestyrkt, som att han höll ett eget Capell,

under direction af en särskildt på stat lönad Capellmästare.

Möjligtvis har denna Regentens håg för Skådespel lifvat till verksamhet den flitigaste och fruktsammaste af våra äldre Theater-Författare, neml. Assessoren i Svea Hof-Rätt Johannes Messenius, hvilken äfven, på sitt vis, gjorde epoch i den theatraliska smaken hos våra förfäder. Då till alla de äldre och förenämnda Dramerna, ämnena voro hemtade ur Btheln, och behandlades, om väl icke med behörig värdighet och poetisk upphöjning, dock åtminstone med den andagtiga allvarsamhet, som föremålet fordrade, så bemödade Messenius sig om, att i sina, ur Svenska Historien hämtade, sex Skådespel, närma sig Hans Sachs' muntrare manér, hvadan han gemenligen bland de allvarsamma Statsactionerna, införde någon lustig Person, som med allahanda, just icke af det finaste, skämt skulle förnöja åskådarnes sinnen, och därför kallade han också sina stycken, "lustighe och sannferdige Tragedier." Den första och andra af dessa, neml. *Drottning Disa* och *Svednhwita* uppfördes först i Upsala — den förre den 17 Febr. 1611, den sednare, vid Eriksmessomärknaden, 1612 — och gjorde der så mycken lycka, att, vid firandet af Hertig Johans af Östergöthland Bilager, den 4 Novemb. 1612, Messenius kallades till Stockholm, för att med sitt Skådespel *Signill*, fira denna högtidlighet. Och visserligen mot den ädla smak och fina gratie, som man är van att föreställa sig hos Sveriges Apollo Pythius, den store Gustaf Adolph, måste det vara besynnerligen stötande att tänka honom såsom åhörare af ett Skådespel, der Hjeltinnan, Signill, som vill lägga sig i kläderna hos sin förklädde älskare, Habor, af honom tillrättavisas med de orden:

"Min Syster, thet tagher så ej lagh;

Inga Frantzoser hafver jag" etc.

Oagadt hela stycket är författat i samma ton, skaffade det Författaren ett lika stort bifall i Hufvudstaden, som han erhöillit vid Universitetet, och uppmuntrade

honom att, två år efteråt, d. 6 Maj 1614, gifva en representation af den nya Tragedien *Blanka-Märeta*, i hvilken han behandlat samma ämne, som Svenska Akademien, för ett par år sedan, uppgifvit, såsom så lämpligt för en Tragedie, och i hvars behandling Hr Lieutenant Lindeberg, till en del, kunnat fröjda sig åt Akademiens bifall. — Messenii båda andra Skådespel: *Christmanna Comoedia*, eller *Sveriges Kyrkoärender*, allt ifrån *Christendomens införande i Sverige till Reformationen*, och *Gustaf Is Comoedia*, äro liksom hans sons Arnold Messenii dramatiska Försök, otryckta och derigenom sakna vi äfven all underrättelse om de någonsin blifvit spelade. Om så skett, får man dock derunder icke tänka sig verkliga Aktörer. Messenius lät sina pjäser uppföras af Studenter, hvilka förkladdes allt efter de olika karakterer, som skulle framställas. Det tyckes också som ägerandet af dylika dramatiska stycken ansetts vara en studieöfning, användbar egentligen vid Universiteter, Gymnasier och Scholor. Vid Upsala lærer den dock snart konnit ur bruk; ty sedan Biskop Andreas Prytz der, först till sitande af Konung Gustaf II Adolphi Bröllop, år 1620, lät uppföra sin *Olof Skott-Konung* och sedan året derpå, den 31 Maj, sin *Lustighe Comoedia om Konung Gustaf then Första*, finna vi derstädes icke vidare spår till några dylika nöjen. Men väl är det bekant, att då en Södermanlänning, Ericus Kolmodinus vid namn, år 1652, i spetsen för åtskillige af sina kamrater, hos Rector och Consistorium Academicum, anhöll om tillåtelse att roa sig med dylika theatraliska öfningar, blef detta dem förnekat. Deremot voro de så mycket mera älskade vid det nya Universitetet i Åbo, der Jacob Pehrson Chronander, den 6 Maj 1647, med sin *Surge eller Flijt och Oflijtighetz Skode-Spiegel*, frade den första der anställda Philosophiae Magister Promotion, och med sin *Belesnack*, den 31 Julii 1649, Riks-Rådet och Presidenten Kurcks Bröllofsfest. Dit begaf sig äfven den ofvannämnde E. Kolmodi-

nus, för att, d. 9 Jan. 1659, låta uppföra sin *Genesis Altherea, eller Jesu Christi Födelse*. (Forts. e. a. g.)

Ägter af Moskau.

Andra Brevet.

(Forts. från No 70.)

Vår vinter är något lång. Fem frost-månader kan man omöjligen öfvertelva, utan att sluta ett närmare förbund med glädjen och de vackra konsterna; och så väl Muserna triffes under Joniens varma himmel, tror jag ändå — tack vare det nordiska klimatet, som mera planmässigt sammanhåller människorna! — att offren på deras altaren ej heller här upphöra. Hvad skulle de högre klasserna till exempel göra, om här ej funnes musik och theater? Hvad skulle de göra utan sällskaplighet, utan bestämd öfverenskommelse att under vilkor af konsternas njutning se hvarandra? Der dessa sökas, der har man funnit, att man känner behovet af deras tillvarelse. Och detta bereder den innerliga kärleken för de gudomliga systrarna.

Kärlek för musik är, då frågan är om nationer och städer, intet obetydligt kännetecken af ett allmänligt sinne för ädlare känslor; och musik träffas ingenstädes oftare än här. Det gifves ingen ort — *Wien* kanske undantaget — der så mycken enthusiasm råder för denna konst som i Moskau. Musik hör man i alla hus. Det hör ovilkorligen till alla unga damers uppfostran att lära sjunga och spela fortepiano; och som här gifvas förträfflige musiklärare — men hvilka också onekligen låta förträffligt betala sig (5 rubel för timmen) — så finner man ej sällan både gifta och ogifta damer, som hafva detta instrument fullkomligt i sitt våld. Concerter finna öfverallt mycket understöd och besökas talrikt. Men isynnerhet glänsande och för Entrepreneurerna indrägtiga äro de concenter, som gifvas under fastan, då öfverhufvud allt, hvad som har samband med konsterna, här står på lifvets högsta punkt, och då man får höra de största virtuoser

från alla länder, hvilka liksom flyttfåglar omkring denna tid öfvergifva de varmare klimaterna. Så dyr entréen än är — biljetten betalas vänligen med två, fyra och fem rubler — är concertsalen aldrig tom. Ja, det är ingenting ovanligt, att rike musikaliskare, för att understödja talangen, taga ända till *hundra* biljetter, hvarvid man således kan temligen säkert antaga, att concerter besökas ej blott för den goda tonens skull, utan verkligen af kärlek till konsten; och af denna grund kanske mer än i sjelfva Tyskland.

Skådeplatsen förenar så mycket, att man helt alfvarsamt torde derom kunna säga, att den förer oss närmare till gudarna, än hvart öck ett annat menskligt påfund. Om så är, så hafva vi här ej mera långt till dem; ty här äro skådespel fullt opp, och man tröttnar ej att känna sig lycklig, äfven vid otaliga upprepningar af samma stycken *). Kärleken till theatern är utbredd i alla stånd, är ämnet i alla sällskap, och man njuter dess nöje ju mera ju bättre, så litet än kännaren stundom skulle deråt vilja gifva denna benämning. Skådespelaren har här ett trefligare lif än på många andra ställen. Han är en ganska mycket värderad person, och har att tacka sig sjelf, ej sitt ädla yrke, om han ej öfverallt finner samma aktningfulla bemötande som alla aktningvärda menniskor. Hvarje sällskapskrets står honom öppen. De första familjer i staden gifva sällan en diner eller souper, utan att se någon skådespelare vid sitt bord. Ryssen är i allmänhet en sångens vän, och skådespelare gifva derföre ofta tonen vid sällskapssånger, hvari värden och alla hans gäster med entusiasm instämma. Hvad uppseende skulle det på andra orter väcka, att-se en skå-

*) I denna ädelmodiga egenskap torde man till Theater-Directionernas fromma, äfven i en annan trakt af Norden gifva Moskans invånare föga efter.

despelare offentlig en furstes arm, eller en skådespelerska hand i hand med en Grefvinna! — Här hvarken tänker eller säger man något derom. Hos Ryska damerna, som äro mycket böjda för prakt och elegance, är det någonting ganska vanligt, att de taga en skådespelerskas klädsel till mönster, och icke sällan skänka de dem på det delikataste sätt tyger till deras dyraste costumer. Öfverhuvud är det ganska brukligt att göra presenter till värderade ledamöter vid theatern.

De piecer man här gifver äro merendels länta ur främmande språk, men bearbetade med mycken omsorg för Ryssarnas eget, hvilket ej alltid händer i Tyska och Fransyska öfversättningar. Likväl får man äfven se ryska originalstycken, dramer, tragedier och operetter. Dessa hafva verkligen en karakter af originalitet; men naturligtvis måste man fullkomligt känna språkets anda, för att riktigt bedömma dess värde. För främmande öron behåller ryska språket, oaktadt dess diphtonger, något vidrigt och hväsande, ehuru man här i landet gifver deråt rangen näst efter Grekiskan, gudarnas eget språk. Likväl märker man detta mindre i en skön fruntimmersorgan, som gör språket till och med behagligt, ehuru på långt när icke i den grad som det Polska.

Ryska skådespelaren är en god Mimiker, men som framställande artist — om vi böra nyttja detta ord — är mycket att hos honom anmärka. Han excellerar blott i det extrema, d. ä. i uttrycket af den högsta passion, äfvensom i teckningen af den lägsta plattthet och det låga comiska. Imellertid har han åtminstone skolkunskaper, när han börjar sin theatraliska bana, hvilka tusentals så kallade skådespelare på andra ställen sakna, och förråder alldeles ingen brist på belevfvenhet och finare umgängesvett.

(Forts. e. a. g.)